

WOORDENBOEK VAN DE VLAAMSE DIALECTEN

UNIVERSITEIT GENT

Vakgroep Nederlandse Taalkunde

Blandijnberg 2

9000 Gent

Vragenlijst 160

DECEMBER 2005

HET KNIKKERSPEL

Dialect van :(stad, dorp, gehucht, wijk),
.....(gemeente).(prov.)

GESPROKEN DOOR :

Naam :

Geboorteplaats :

Geboortejaar :

Waar opgegroeid :

(vroeger) beroep :

In welke gemeente werd beroep uitgeoefend :

Dialect van moeder :

Dialect van vader :

Dialect van echtgeno(o)t(e) :

Ik ben naar school geweest tot jaar

Datum van invullen van vragenlijst :

Adres en telefoonnummer :

.....

.....

OPGETEKEND DOOR :

Naam :

Geboorteplaats :

Geboortejaar :

Dialect :

(vroeger) beroep :

Ik ben naar school geweest tot jaar.

Hoogste diploma :

Adres en telefoonnummer :

.....

.....

Beste medewerker/ster,

Deze vragenlijst moet dienen voor een dialectwoordenboek. Wilt u er dus zorg voor dragen dat u steeds woorden geeft die in uw dialect gebruikelijk waren of zijn. Tracht de dialectuitspraak zo goed mogelijk weer te geven. Maak u echter geen zorgen als dat soms moeilijk blijkt te zijn. Elke aanduiding, hoe onvolmaakt ook, is welkom.

Vul ook de eerste bladzijde (met naam, geboorteplaats enz.) zo nauwkeurig mogelijk in. Mogen we u vragen de vragenlijst in te vullen voor slechts één plaats en niet voor een hele streek? Na 'dialect van : ...' hoort de naam te staan van één bepaalde plaats van voor de gemeentefusies, niet de naam van een streek.

Beste medewerker,

U zal merken dat deze knikkerlijst bijzonder gedetailleerd en uitgebreid is. Dat komt doordat de knikkerspelen in Vlaanderen nogal verschillen naargelang de regio. In de hoop niets te vergeten, vragen wij dus erg veel varianten op. Het is dan ook volkomen normaal dat u op deze vragenlijst een heleboel begrippen en spellen niet kent.

Wij stellen het zeer op prijs dat u de moeite doet deze lijst in te vullen, en danken u hartelijk.

A. Algemeen: De knikker

1. Hoe noemt u het kleine ronde bolletje waarmee kinderen spelen? Zo'n bolletje bestaat nu gewoonlijk uit glas, maar kon vroeger ook van leem, steen of marmer zijn.	
2. Zo'n bolletje was vroeger soms uit gebakken potaarde of klei gemaakt. Hebt u voor zo'n aarden bolletje een specifieke benaming?	
3. Soms is een bolletje versierd met gekleurde ringen, die elkaar kruisen. Deze soort is dikwijls gemaakt van porselein en is zeer hard. Door het herhaald gebruik verslijten de kleurringen waardoor de knikker weer helemaal wit wordt. Hij kost meer dan een gewone knikker. Hebt u een naam voor deze dure bol?	
4. Hebt u een specifieke benaming voor een glazen knikker? Deze heeft van binnen fraaie en zonderlinge kleuren en figuurtjes. Zie Afb 1.	
5. Hoe noemt u een bijzonder kleine knikker?	
6. Hoe noemt u een heel erg grote, dikke knikker? Deze knikker wordt meestal niet gebruikt om te schieten, maar om te gooien.	
7. Hoe noemt u een grote houten knikker?	
8. Hoe noemt u een grote ijzeren knikker?	
9. Hoe noemt u een knikker, waarmee men werpt?	

10. Hoe noemt u een knikker, waarmee men bij voorkeur schiet?	
11. Hebt u een benaming voor een waardeloze knikker? Hij heeft meestal een zwarte kleur en is totaal niet zwaar.	
12. Hoe noemt u een knikker die niet rond is? Meestal kan men er in het spel zelf niets mee aanvangen, want hij loopt scheef als je ermee schiet.	
13. Hoe noemt u in het algemeen een slechte knikker?	
14. Hebt u een specifieke naam voor een geluksknikker? Die knikker zorgt ervoor dat men zeker wint.	
15. Bestaat er een benaming voor de tegenhanger van een geluksknikker? Een knikker waarmee men stevast verliest?	
16. Hoe noemt u een verminkte, kromme, zonderlinge knikker? Een dergelijke knikker 'bidt' voor de speler, opdat hij het spel zou winnen.	
17. Waarschijnlijk kent u nog meer benamingen voor soorten knikkers. Kan u deze benamingen hiernaast zo goed mogelijk neerschrijven, met telkens een gedetailleerde uitleg over het uitzicht en gebruik van deze knikker?	

B. Speelwijzen in het algemeen

18. Hoe noemt u in het algemeen spelen met knikkers? Zie Afb 2.	
19. Hoe noemt u de speelwijze waarbij u de knikker tussen de top van uw wijsvinger en het eerste lid van de duim klemt, en hem vóór u wegschiet? Er zijn spelers, die de knikker onder het tweede en eerste lid van de wijsvinger plaatsen. Zie Afb 3.	

20. Soms kan men zodanig schieten, dat de marbel recht naar het doel vliegt, en dus niet over de grond rolt. Hoe noemt u dit?	
21. Hoe noemt u hoog en ver schieten?	
22. Slechte schieters klemmen de knikker tussen de nagel van de duim en het derde lid van de wijsvinger. Hebt u een benaming voor deze gebrekkige manier van schieten? Zie Afb 3.	
23. Als men schiet, mag men de hand niet vooruitsteken op het ogenblik dat men de knikker wil loslaten, want op die manier kan men verder en met meer kracht schieten. Hoe noemt u zulk verboden schieten?	
24. De schieter moet zijn schietende hand dus juist houden op de plaats waar zijn knikker ligt. Daarvoor heeft men enige roepwoorden. Kent u er enkele en kan u ze opnoemen?	
25. Wanneer een knikker niet meer op een normale manier te raken is (de knikker ligt b.v. in een plas water of in modder, enz.), kan de speler vragen om vanop een hoger punt te mogen schieten. Hoe noemt u dit?	
26. Wat roept de schieter in zo'n geval?	
27. In sommige dialecten heeft men een bijzondere uitroep voor het van op de knie schieten. Welke benaming hebt u daarvoor?	
28. Het schieten vanop een hoger punt door een speler kan door een tegenspeler ook verboden worden. Wat roept de tegenspeler dan?	
29. Soms bespreekt men tussen spelers het recht om de knikker te schieten, met de rechterhand gesteund op de knie zonder het been op de grond te zetten. Wat roept men dan?	
30. Soms wordt een speler verhinderd om te schieten, omdat de knikker waarmee hij moet schieten tegen de muur ligt. Via een bepaalde uitroep verleent hij zich het recht om de slecht liggende knikker weg te schieten. Welke uitroep hebt u daarvoor?	

31. Ook de liggende knikker kan op een weinig voordelige plaats liggen. Wat roept de speler als die om een gunstiger ligplaats voor de knikker vraagt?	
32. In sommige knikkerspelen heeft men een aanvangslijn. Het is soms voordelig voor de schieter dat hij opnieuw vanaf deze aanvangslijn mag schieten. Kent u enkele roepwoorden die om dit recht vragen en kan u ze opnoemen?	
33. Soms gebeurt het dat de schieter niet juist vanaf de aanvangslijn schiet. Wat roept men hem dan toe?	
34. Tijdens een knikkerspel kan een hinderpaal (een steen, wat vuiligheid, enz.) vóór een knikker liggen en zodoende de speler voor blok zetten. Wat roept de schieter dan om de hinderpaal te mogen wegruimen?	
35. Bij het wegruimen van de hinderpaal kan de knikker een weinig bewegen en is de speler zijn schietbeurt kwijt. Wat roept men dan?	
36. Het gebeurt dat de knikker van de speler door een medespeler of iemand anders wordt tegengehouden. Hoe noemt men zulk tegenhouden?	
37. De speler wiens knikker wordt tegengehouden kan via een uitroep alsnog zijn knikker doen rollen in de oorspronkelijke richting. Kent u zo'n uitroep en kan u hem opnoemen?	
38. Wat roept men als de tegengehouden knikker ongehinderd blijft liggen?	
39. Het gebeurt dat een knikker te dicht bij een knikker van de tegenspeler ligt, zodat de speler niet behoorlijk kan schieten. Wat roept de speler in zo'n geval?	
40. Een knikker kan eenvoudig uit de hand glippen, zodat men niet heeft kunnen schieten. Hoe noemt u dit?	
41. De speler kan de knikker zachtjes over de grond laten rollen. Welke specifieke benaming hebt u hiervoor?	

42. Wat gebeurt er met de speler als de tegenspeler zijn knikker al schietende raakt? Er bestaan hiervoor verschillende uitdrukkingen. Kent u er enkele en kan u ze opnoemen?	
43. De speler kan de knikker met een harde slag raken. Hoe noemt u dit?	
44. Hoe noemt u een goede schieter?	
45. Er kan zich een mooie kans voordoen om iemands knikker weg te schieten. Hoe noemt u dit?	
46. Hoe noemt u het werpen met een knikker?	

C. Termen met betrekking tot het knikkerspel

47. Alvorens een knikkerspel aan te vangen, moet men afspreken/nagaan wie eerst mag beginnen. Hoe noemt u dit?	
48. Hoe noemt u de voorafgaandelijke afspraak dat de slag of bots van de knikker waarmee men schiet, werpt of rolt, duidelijk gehoord moet worden?	
49. Een andere voorwaarde die vóór het knikkerspel wordt gesteld, gaat als volgt: de knikker moet de knikker van de tegenspeler van voren raken en niet van achteren. De 'weerbots' is dus niet geldig. Welke uitroep bestaat hiervoor?	
50. Hoe noemt u de stoot van een knikker tegen de knikker van de tegenspeler?	
51. Hebt u een benaming voor de afstand tussen twee knikkers?	
52. Hoe noemt u het meten van de afstand tussen twee knikkers? Dit wordt gedaan om te kijken welke knikker het dichtst ligt. Zie Afb 4.	
53. In het knikkerspel kan men alles verliezen. Welke uitdrukkingen hebt u hiervoor?	

54. Hoe noemt u de bepaalde inleg bij het begin van een knikkerspel? De inleg kan uit één of meer knikkers bestaan.	
55. Wat zegt men als er na het spel noch winst noch verlies is?	
56. Hoe noemt u de aanvangslijn die men in sommige knikkerspelen trekt? Van aan die lijn wordt er dan geschoten of geworpen met knikkers. Zie Afb 5.	
57. Hebt u een specifieke benaming voor de twee kleine lijntjes aan de uiteinden van zo'n aanvangslijn? Zie Afb 5.	
58. Bij het knikkerspel willen de kinderen het spel soms bezweren. Aan de hand van bepaalde rituelen en/of uitroepen denken ze te winnen. Kent u dergelijke bezweringstechnieken? U kan deze benamingen hiernaast zo goed mogelijk neerschrijven, met telkens een gedetailleerde uitleg over het gebruik van die bezweringstechnieken.	
59. Hoe noemt u de laatste knikker van een verliezende speler?	
60. Hoe noemt u het kuiltje of het putje dat kinderen in de grond maken om er met knikkers in te spelen?	
61. Hebt u een specifieke benaming voor een knikkerputje dat geluk brengt?	
62. Bij de eerste winst in een knikkerspel maakt de winnaar soms een kruisje. Wat roept de verliezer dan tartend?	

D. De knikkerspelen

63. Hoe noemt u het meest eenvoudige knikkerspel waarbij men vanaf een aangewezen plaats (d.i. niet vanaf een lijn) mag schieten naar een gezette knikker? Raakt de speler de knikker, dan wint hij hem. Raakt hij hem niet, dan moet hij de knikker waarmee hij geschoten heeft, laten liggen en gaat de beurt naar de andere speler. En zo gaat het spel verder. Zie Afb 6.

64. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij alle spelers hun knikker op de grond laten vallen en vanaf een getrokken lijntje één voor één naar elkaars knikker schieten? Een speler wiens knikker is weggeschoten, mag zijn knikker opnieuw op de grond leggen en daarna op zijn beurt schieten. Dit spel wordt veel gespeeld op weg naar school, maar ook wel op de speelplaats. Zie Afb 7.	
65. Hoe noemt u het spel waarbij men van op afstand schiet naar een mooie, glazen knikker die in de aarde geduwd is? Om de mooie knikker te winnen, moet men er zodanig op schieten, dat men de twee knikkers hoort botsen of dat men de knikker ziet bewegen.	
66. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij men vanop een aanvangslijn naar de knikkers in een cirkel schiet? De knikkers die uit de cirkel geknikkerd worden, worden eigendom van de speler. Het spel gaat verder tot alle knikkers uit de cirkel geschoten zijn. Het is een zeer verspreid en geliefd jongensspel.	
67. Hoe noemt u die cirkel?	
68. Van het voorgaande spel bestaat een variant. Als er maar één knikker meer overblijft, mag diegene die de knikker uitschiet, vervolgens naar de (mooiere) knikkers van de anderen schieten. Al wat geschoten wordt, wordt eigendom van de speler. Hoe noemt u deze variant?	
69. In nog een andere variant van het spel schiet men naar een vierkant in plaats van een cirkel. Ook hier is de bedoeling alle knikkers uit dat vierkant weg te schieten. Hoe noemt u deze variant?	
70. Hoe noemt u dat vierkant?	
71. Een speler kan bij het knikkerspel zijn knikker verder schieten dan de aanvangslijn. Dit mag eigenlijk niet. Wat roept men dan?	
72. Wat roept men als een speler zijn knikker in of op de lijnen van de kring schiet?	

73. In een knikkerspel gebeurt het soms dat één speler alle knikkers opeenvolgend uit de kring schiet, zonder de medespelers de gelegenheid te geven aan de beurt te komen. Hoe noemt u dit?	
74. In een knikkerspel speelt men vaak partij tegen partij en heeft men bijgevolg een even aantal spelers nodig. Daarbij speelt één speler soms voor twee. Hoe noemt u een dergelijke speler?	
75. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij men naar een klein putje in de grond schiet met het doel erin te geraken? Wie de meeste knikkers in het putje schiet, wint het spel. Zie Afb 8.	
76. Van het voorgaande spel bestaan nog verschillende varianten. Misschien kent u er enkele. Kan u deze benamingen hiernaast zo goed mogelijk neerschrijven, met telkens een gedetailleerde uitleg over het spel zelf?	
77. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij de verliezer zijn vuist gesloten op de grond moet houden opdat de winnaar een aantal keren met zijn knikker tegen zijn knokels kan schieten?	
78. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij de speler de knikker opeenvolgend in drie putjes moet schieten om te winnen? Zie Afb 9.	
79. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij de speler de knikker in vijf putjes moet schieten om te winnen? Zie Afb 10.	
80. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij men rolt en schiet? De speler rolt de knikker naar de gezette knikker C. Raakt hij deze al rollend, dan wint hij de knikker. Raakt hij hem niet, dan mag hij van plaats B naar de knikker C schieten. Raakt hij hem deze keer wel, dan wint hij. Zo niet, dan moet hij een knikker afgeven. Zie Afb 11.	
81. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij de ene speler de knikkerkuil voortdurend verdedigt tegen de andere? Hij doet dat door de knikker van de tegenspeler - die in het kuiltje tracht te rollen - weg te schieten.	
82. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij men muntstukken vanop de grond wegschiet? Zie Afb 12.	

83. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij geworpen wordt? De knikker van de werper moet rechtstreeks de knikker van de tegenspeler treffen. Voor dit spel gebruikt men de grootste knikkers. De knikkers kunnen door okkernoten, wilde kastanjes, zelfs door stenen vervangen worden; de regels van het spel blijven dezelfde.	
84. Van het voorgaande spel bestaat een variant, die vooral door meisjes gespeeld wordt. Hierbij werpt de speler, onderarms, met zijn knikker naar de gezette knikker. Als die knikker geraakt wordt, dan wint de speler. Hoe noemt u die variant?	
85. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij de speler rolt van plaats A naar het putje, dat bij de lijn BC gemaakt werd. De knikkers die in het putje geraken, zijn voor hem. Zie Afb 13.	
86. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij de speler de knikkers uit een vierkant werpt? Deze versie is een zeldzaam meisjesspel met knikkers.	
87. Bij dit laatste spel moet men twee tot drie slingerbewegingen met de arm doen, vooraleer te werpen. Deze handeling is dus een bepaald mikken naar het doel, om des te zekerder te treffen. Hebt u hier een specifieke benaming voor?	
88. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij men van een vooraf bepaalde afstand met een knikker naar een torentje van vier knikkers werpt? Een dergelijke toren bestaat uit drie knikkers als basis en de vierde ligt erbovenop. Als hij het torentje kan doen invallen, dan wint hij de vier knikkers; Zo niet, dan verliest hij er evenveel. Men kan ook knikkertorens bouwen van vijf, zes, enz. knikkers.	
89. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij een speler met zijn knikker op de rand van een cent werpt en deze doet omkeren? Een dergelijke door de slag omgekeerde cent is voor de speler in kwestie. De cent kan ook, bij het opwerpen, uit de kring vliegen; deze wordt dan ook eigendom van de speler. Zie Afb 14.	

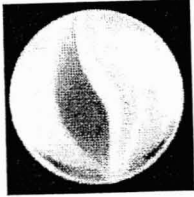
90. Van het voorgaande spel bestaan nog varianten. Misschien kent u er enkele. Kan u deze benamingen hiernaast zo goed mogelijk neerschrijven, met telkens een gedetailleerde uitleg over het spel zelf?	
91. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij verschillende spelers met hun grote knikker zo hard mogelijk werpen naar een gezette knikker? Als de speler van de gezette knikker de knikker van de werper in het terugbotsen kan grijpen, dan is hij bevrijd en moet de werper een knikker leggen waarnaar de volgende speler kan werpen. Men speelt enkel om het plezier iemands knikker stuk te werpen.	
92. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij men negen putjes in de grond maakt en van een bepaalde afstand met een knikker naar het middelste putje rolt, waarin elke speler een knikker gelegd heeft? Wiens knikker in dat putje rolt, wint alle knikkers in dat putje.	
93. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij een speler de knikker van de tegenspeler hoopt te raken, na met een knikker op een muur te hebben gebotst? Dit is een zeer verspreid en geliefd spel.	
94. Van het voorgaande spel bestaan nog varianten. Misschien kent u er enkele. Kan u deze benamingen hiernaast zo goed mogelijk neerschrijven, met telkens een gedetailleerde uitleg over het spel zelf?	
95. Er bestaat een knikkerspel waarbij de speler twee knikkers op de grond werpt, waardoor de twee knikkers elkaar wegstoten met een bijzonder geluid. De andere speler schiet vervolgens met de ene knikker naar de andere. Als hij deze raakt, dan wint hij die knikker. Hoe noemt u dit knikkerspel?	
96. Hoe noemt u het geluid als de twee knikkers elkaar raken?	
97. Van het voorgaande spel bestaat een variant. In plaats van de twee knikkers te gooien op de grond, steekt één van de spelers de rechterknie wat vooruit en laat hij de knikkers vanaf deze knie op de grond vallen, waarbij de knikkers ook hier tegen elkaar een geluid moeten maken. Hoe noemt u deze variant?	

98. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij een speler van aan de aanvangslijn knikkers in een putje rolt? Rolt zijn knikker in het putje, dan zijn de knikkers die in het putje liggen, voor hem. In sommige streken hangt de winst af van ‘paar/onpaar’. Ligt er een paar getal in het putje, dan zijn deze knikkers van hem. Is het getal echter onpaar, dan worden ze eigendom van de tegenspeler. Het putje bevindt zich gewoonlijk op een zachte, effen helling. Vaak gebeurt het dat toeschouwers, die niet meespelen, erop wedden. Zie Afb 15.	
99. Van het voorgaande spel bestaat een variant. De spelregels zijn dezelfde, alleen de wijze van spelen verschilt. De speler staat recht, dicht bij het putje, en werpt zeer hevig de knikkers in het putje. De knikkers rollen dus niet langs de grond, maar ploffen, van minstens kniehoogte, in het kuiltje. Paar of onpaar beslist. Het kuiltje wordt gewoonlijk tegen een muur gemaakt. Hoe noemt u deze variant? Zie Afb 16.	
100. Hoe noemt u het knikkerspel waarbij de speler een aantal knikkers op de rug van zijn hand legt, ze in de hoogte werpt en ze met dezelfde hand in de palm grijpt? Hij wint als hij ze allemaal gevangen heeft en verliest in het tegenovergestelde geval. Men kan dit ook spelen met pennen, knopen, munten, enz.	
101. Kent u nog andere knikkerspelen? Zo ja, kan u deze benamingen dan hieronder zo goed mogelijk neerschrijven, met telkens een gedetailleerde uitleg over het spel zelf?	

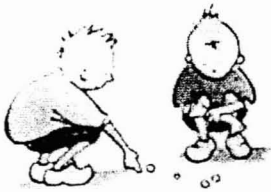
WVD 160 Het knikkerspel: ILLUSTRATIES

De meeste afbeeldingen komen uit het boek *Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland V* van A. Decock en Is. Teirlinck.

1.

2.

3.

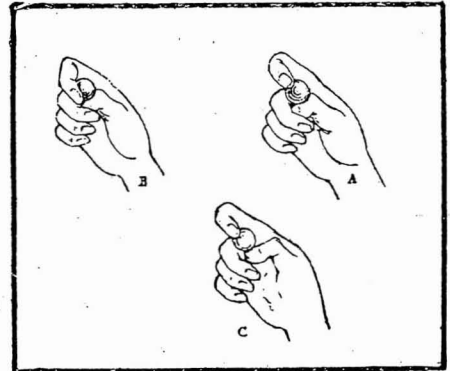
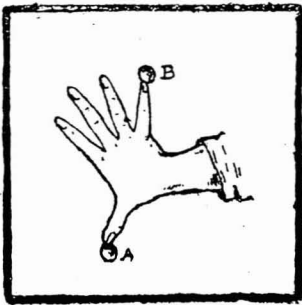
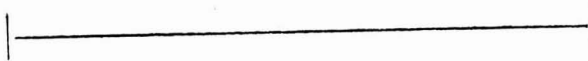

Fig. 1. — A. B. Goede manier van schieten; C. Slechte manier.

4.

5.

6.

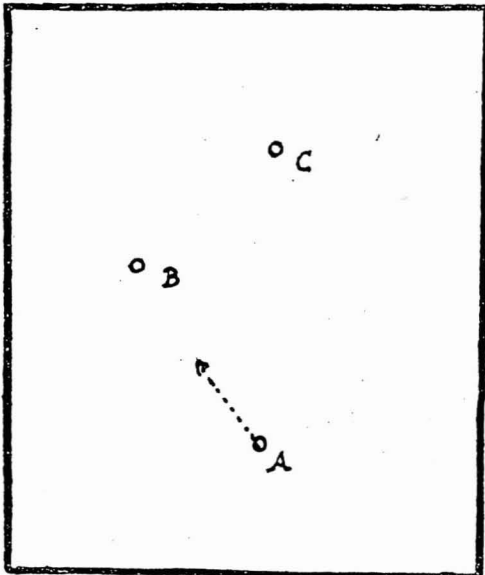

Fig. 3. — Er zijn drie spelers, A, B, C; A schiet naar B.

7.

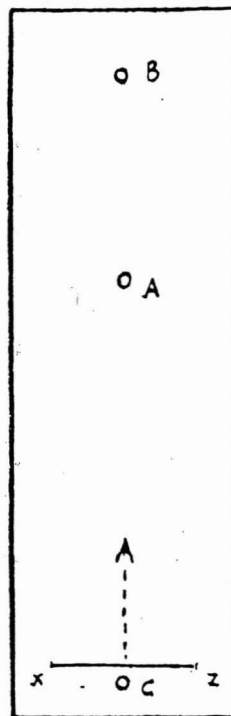

Fig. 7. — Drie spelers. A, B, C; A heeft de scheut gezet; B heeft reeds naar A geschoten; C schiet XZ. Aanvangslijn.

8.

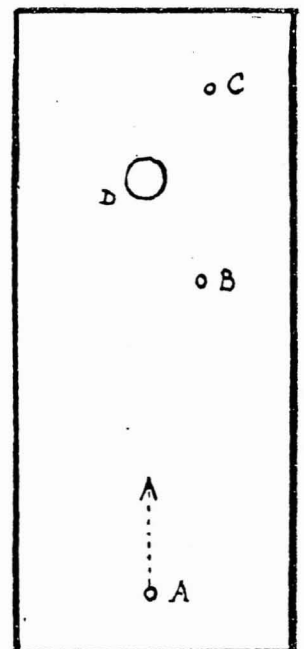

Fig. 8. — Putje schieten. D. Putje. Drie spelers: B en C hebben naar het putje geschoten. A, de derde, schiet nu.

9.

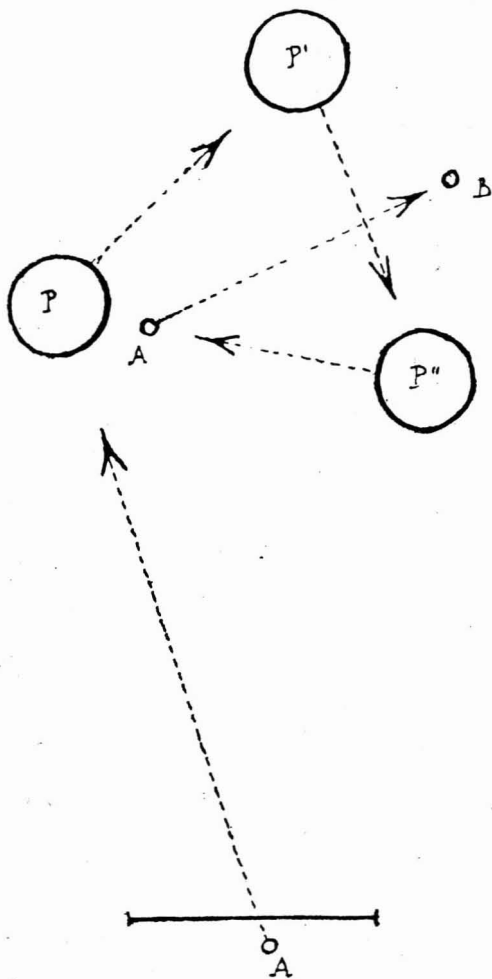

Fig. 12. — P, P', P''. Drie putjes. A. Eerste speler. B. Tweede speler. De pijltjes duiden de richting aan van den marbel van den derden speler.

10.

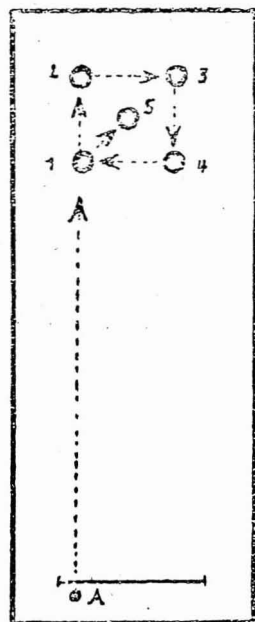

Fig. 13. — 1, 2, 3, 4, 5. De vijf putteken. 5. Brander. A, een speler schiet; de richting der pijltjes duidt aan wat hij doen moet.

11.

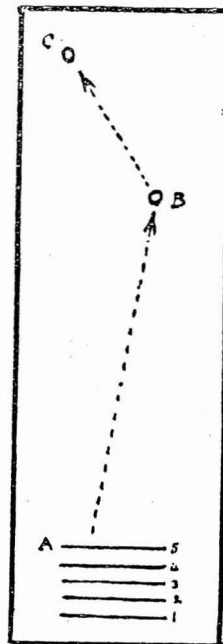

Fig. 14. — Twee spelers. 1. Eerste schreef door speler 1 op den grond gemaakt. — 2. Eerste schreef door speler 2 gemaakt. — 3 en 5. Tweede en derde schreef van speler 1. — 4. Tweede schreef van speler 2. — Speler 2 rolt. B. Zijn gerolde marbel. C. Gezette marbel.

12.

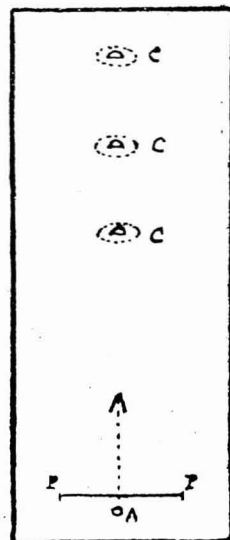

Fig. 15. — Drie spelers. — C, C, C. Gezette cents. — PP. Pee of aanvangslijn. — A, de eerste speler, schiet.

13.

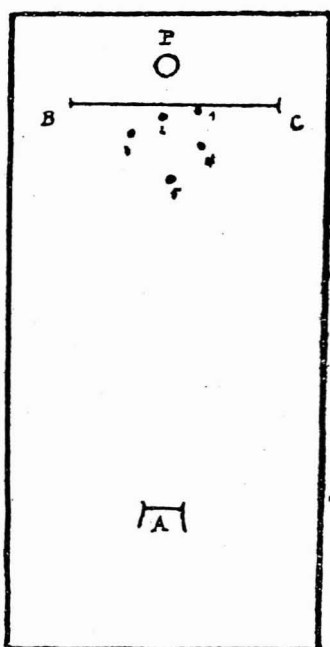

Fig. 20. — Er zijn vijf folders; n^r 1 mag eerst naar 't putje rollen met de vijf marbels. De vijf nummers verbeelden de marbels, waarmede men naar de pee gerold heeft. De fig. verbeeldt de eerste phase van het spel.

14.

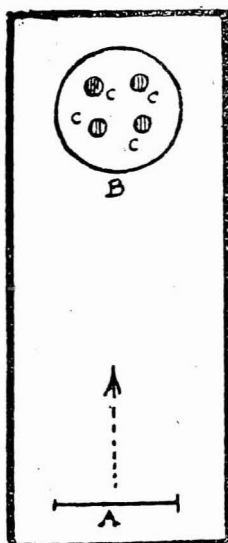

Fig. 23. — A. De meet. B. Het pot met vier cents, c, c, c, c.

15.

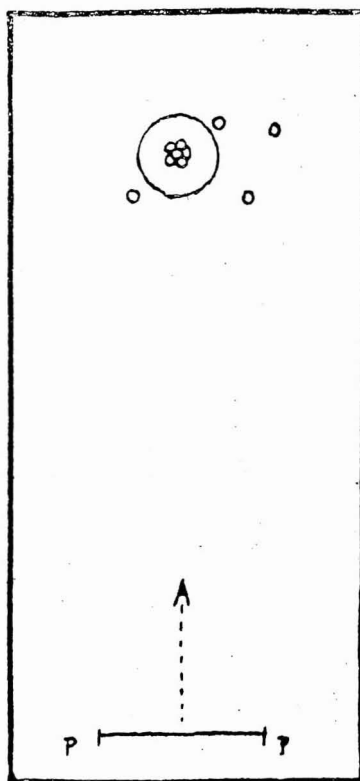

Fig. 31. — De speler heeft gerold met 10 marbels (6 in, 4 uit het putje): het is dus paar.

16.

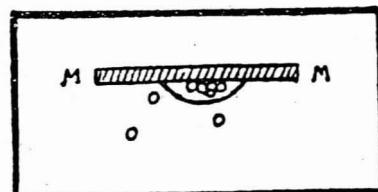

Fig. 32. — MM. Muur. Er vóór het putje. De stuiker heeft gestuikt met 8 marbels: 5 in en 3 uit.